

Het is een oude, oerbijbelse voorstelling dat God zich tot de mensen richt en hun laat weten van zijn wil en weg door gebruik te maken van middelaars. Tot verreweg de meeste mensen richt God zich niet direct, maar alleen via speciale gezanten, die hij met zijn geest bezielt, of bezoekt in nachtelijke visioenen, om langs die weg zijn woord bekend te maken. Waarom dat zo is, is eigenlijk niet helemaal duidelijk. Het is in ieder geval een ervaringsfeit van de meeste mensen dat God niets tot hen zegt, ook al richten zij zich regelmatig in gebed wel tot hem. Het zal wel iets te maken hebben met het verschil tussen God en mensen, tussen de eeuwigheid en oneindigheid enerzijds, en de beperktheid van verstaan daarvan aan de andere. Gods woord klinkt anders, onherkenbaar en onbegrijpelijk, dan de woorden van mensen, die alleen bij benadering bepaalde begrippen kan omschrijven, en altijd landen in tweestrijd en dubbelzinnigheid. Nietwaar: we weten precies wat rechtvaardigheid is, maar als we concreet voor een handelings- of oordeelsdilemma gesteld worden, ontglipt die kennis ons, omdat alles zijn voors en zijn tegens heeft, en nuances de klare lijnen vertroebelen.

Die middelaars heten profeten. Het zijn religieus specialisten, die de taak hebben Gods wil en weg zo goed mogelijk te vertalen naar het beperkte en kreupele begripen van mensen. Ze zijn er altijd geweest en ze zullen er ook altijd zijn, zo staat er in het stuk uit Deuteronomium dat we lazen. We mogen dan de indruk hebben dat er vroeger wel veel meer waren dan vandaag de dag, en vooral veel betere en meer inspirerende, maar dat hangt sterk samen met het gegeven dat vroeger nu eenmaal alles beter was—ook dat is een oude, oerbijbelse gedachte.

Doorheen hele de bijbelse literatuur komt vervolgens een klemmende, moeilijk te beantwoorden vraag op, die ook in datzelfde stuk uit Deuteronomium besproken wordt. Het betreft de vraag hoe je kunt weten dat iemand die zegt namens de Heer, de God van Israël, te spreken, dat ook werkelijk doet? Hoe kun je een juist onderscheid maken tussen een ware en een valse profeet, iemand die waarachtig gedreven wordt door Gods geest, en iemand die maar doet alsof, bijvoorbeeld voor het gewin of om aanzien te verwerven, of zelfs omdat hij eigenlijk gedreven wordt door tegenstanders van God, onreine geesten?

Wat het Oude Testament betreft, is één criterium heel duidelijk: wie namens andere goden dan de Heer spreekt, is hoe dan ook je aandacht niet waard; voor het Nieuwe Testament geldt als aanvullende regel dat Christus centraal dient te staan als je aan woorden van een profeet geloof wilt hechten. Maar daarna wordt het lastig. Deuteronomium 18 stelt als maatstaf voor te kijken of de woorden van iemand die zegt profeet te zijn ook uitkomen, met andere woorden, of zijn voorspellingen kloppen, maar die oplossing is beperkt tot toekomstvoorspellingen, en wat daarvan wel of niet klopt, is in het heden natuurlijk moeilijk uit te maken. Volgens dit verhaal beloofde God aan Mozes dat elke tijd zijn profeet zou hebben, maar kon hij evenmin ontkennen dat het wel eens lastig zou kunnen worden te weten wie dat dan zou zijn.

De poging van Deuteronomium om een criterium te formuleren is er een van vele die in de bijbel worden gedaan. Misschien komt de voorstelling van een profeet wel helemaal voort uit het verlangen van mensen om iets te begrijpen van de

diepte van de oneindigheid en dat in woorden vast te leggen, om het te kunnen delen, om er houvast aan te ontleen, een richtsnoer te hebben voor het leven met zijn talrijke onmogelijke keuzes en dilemma's. Dan is daarmee ook meteen de verklaring gegeven waarom dat niet lukt, omdat het immers per definitie onmogelijk is de dingen van God te vangen in de taal van mensen. De menselijke taal perkt dingen in, vangt ze in het net van betekenissen uit het woordenboek, welomschreven en –omrand, sluit andere betekenissen uit en slaagt er niet in het geheim van de dingen bloot te leggen—terwijl die dingen en hun geheim vaak werkelijker en waarachtiger zijn dan het woord dat ernaar verwijst.

De dichter Rainer Maria Rilke schreef hierover 'Ich fürchte mich so vor der Menschen Wort,' dat ik maar even ondichterlijk vertaal als volgt:

Ik ben zo bang voor het mensenwoord
't Spreekt alles zo duidelijk uit
Dit heet een hond en dat heet een huis
Hier is het begin en daar is het eind.

Ik vrees ook hun zin, hun spel met de spot
ze weten alles wat komt en wat was
een berg is een berg en verder niks
hun hebben en houden grenst aan God.

Ik waarschuw steeds, en weer ze af: blijf weg!
Ik hoor zo graag het zingen van de dingen
als woorden die raken, zwijgen ze stil
woorden, jullie maken voor mij de dingen dood.

'Und dieses heißt Hund und jenes heißt Haus.' Je hoort wel eens mensen over hun hond zeggen: "t Is net een kind voor me.' Wat je daar verder ook van denkt, duidelijk is in ieder geval dat ze bedoelen dat hun hond voor hen geen harig beest op vier poten is, maar veel meer betekenis voor hen heeft dan het woord 'hond' kan uitdrukken. Maar de taal heeft dat ontzag voor hun huisdier niet: genadeloos brengt de taal het onder in een categorie, zodat iedereen weet dat het een hond is, en geen kat. Maar daarmee wordt geen enkel recht gedaan aan de betekenis die de houders aan de relatie tot hun hond ontleen. 'Kein Berg ist ihnen mehr wunderbar'—een berg is een berg, en verder niks: zo pover, misleidend en nietszeggend is de taal tot in zijn kleinste onderdelen. Wat heb je dan nog aan het woord van ook de grootste en waarachtigste profeet?

En toch is de ene onwaarheid de andere niet. Ook als taal tekort schiet voor het vangen van het geheim van de dingen, dan nog is er het onderscheid tussen een oprecht verhaal en opzettelijke leugen. Kort geleden las ik een stuk in [The Guardian](#), waarin iemand die studeert voor zijn doctorsbul vertelt op welke wijze hij voorziet in zijn levensonderhoud, nl. door het schrijven van wat hij zelf aanduidt als 'fake news.' Hoewel hij zichzelf omschrijft als een nog jonge, en politiek links-achtig denkende academicus, zegt hij er zich volstrekt niet voor te schamen dat hij onder diverse namen bijdraagt aan Noord-Amerikaanse blogs en dergelijke meer waarin propaganda wordt gemaakt voor het recht op wapenbezit en –gebruik. Hij erkent dat hij door op deze wijze extreem-rechtse denkbeelden te verspreiden, mogelijk bijdraagt aan het zaaien van haat. Tegelijkertijd stelt hij

dat nog niemand is doodgegaan van het lezen van zijn stukken, zodat hij het schrijven ervan geenszins moreel verwerpelijk acht. 'Wat ik maak, zal wel in de categorie *fake news* vallen, maar wat dan nog? Dat verschijnsel is niets nieuws: wat waren *Der Stürmer* en de *Pravda* anders?'

Ik denk dat ik, als iemand mijn activiteiten zou beschrijven als vergelijkbaar met nazi- of communistische propaganda, daar niet meteen een vanzelfsprekende rechtvaardiging voor die activiteiten aan zou ontleen. Maar daarnaast zijn er nog twee dingen die mij in dit stuk hogelijk verontrusten. In de eerste plaats dat deze persoon schrijft zijn propagandistische werk te doen terwijl hij bezig is aan een proefschrift dat hem de doctorstitel moet opleveren, en van plan te zijn er ook na het behalen daarvan mee door te gaan. 'It's easy money,' zegt hij daarover. Kennelijk is er aan zijn universiteit iets misgegaan met het overbrengen van het ethos van betrouwbaarheid, eerlijkheid en verantwoordelijkheid. Maar misschien nog erger vind ik een tweede onzekerheid, die na de eerste onthutstheid steeds sterker is gaan knagen. Het is niet verwonderlijk dat de schrijver van dit stuk anoniem is. Maar wat nu als het stuk zelf *fake news* is, geschreven door iemand die maar wat bij elkaar verzint, of zelfs door een redacteur van *The Guardian* die geprobeerd heeft zich in te leven in het denken van zulke types? Je moet daar niet te lang over nadenken, als je niet in een afgrond van wantrouwen en cynisme wilt storten.

Dat is het dus wat woorden kunnen doen. Ze kunnen alles wat werkelijk en waarachtig en betekenisvol is, kapotmaken. 'Die Dinge singen hör ich so gern. // Ihr rührt sie an: sie sind starr und stumm. // Ihr bringt mir alle die Dinge um.'

Van oudsher heeft het christelijke geloof verteld dat het in het geval van Jezus van Nazareth anders zat. De evangelisten willen dat in Jezus' geboorte en leven, zijn woorden en verkondiging, Gods woord tastbaar is geworden. De evangelist Johannes zegt het zo: 'het woord is vlees geworden.' Met vlees bedoelen de bijbelse schrijvers het lichamelijke aspect van een levend wezen, het lichaam als drager van ziel en geest, in dit geval: de tastbare, aanwezige mens Jezus als drager van Gods geest. In hem was hij, naar wie wij verwijzen met het woord God, onder de mensen aanwezig—heeft bij hen gewoond, met hen gegeten en gedronken, gelachen en gehuild. Zijn spreken was waarheid—niet een verwijzen naar de waarheid, alsof hij als het ware dingen zei die wel aardig klopten met hoe het echt zat, maar de waarheid zelf. Bij hem viel de afstand tussen het woord en het ding weg, ze waren hetzelfde.

Nu moeten we dus niet vragen: waar in het evangelie staan precies die woorden dan? Want het woord dat vlees werd, is natuurlijk zelf ook weer een mensenverhaal geworden, een reflectie van zijn leven, niet het leven zelf. Marcus vertelt dat Jezus de mensen onderwees, en dat ze diep van zijn woorden onder de indruk waren: niet zoals de schriftgeleerden sprak hij, maar met een nieuwe leer met groot gezag. Maar Marcus geeft niet de minste aanduiding van de speciale dingen die Jezus bij deze gelegenheid onderwezen zou hebben. Daar gaat het in dit gedeelte van het verhaal niet om. Waar het om gaat is dat hij spreekt en onderwijs geeft over de dingen van God en mensen, dat de omstanders iets nieuws en ongehoords vernemen, dat ze ook niet precies wisten wat-ie dan allemaal zei en bedoelde, maar wel dat wat hij te zeggen had van een andere orde was dan het gebruikelijke onderricht van de schriftgeleerden.

En welke andere orde dat was, ook daarvan kregen ze een indruk, toen dezelfde Jezus een onreine geest bevel gaf een bezetene te verlaten. De onreine geest begreep heel goed wie Jezus was en wat hij kwam doen: de heilige van God, gekomen om onreinheid en goddeloosheid te vernietigen; en hij kon niet anders dan vluchten op het bevel van de man die Gods waarheid in het midden van de mensen bracht. Wat Marcus op een andere manier dan Johannes, maar evengoed als hij, wil zeggen, is dat in Christus Gods woord op aarde aanwezig was. In hem hield God op zomaar een woord te zijn, en werd een ding, een lichaam, een stem, een geur, een mens. De tegenstelling tussen God en mens, tussen eeuwigheid en tijdelijkheid werd in deze mens opgeheven. Wie het meemaakte en geloofde, wist en ervoer wat voor ding de waarheid is.

Ook dit gegeven, ook deze ervaring werd tot verhaal. Het vlees ging voorbij, ook dat van Jezus, Gods geest verloor zijn onbetwifelbare drager. En daarna rijst dus weer de twijfel. Ik zeg dat niet om daarover afkeuring uit te spreken, want het kan gewoon niet anders, en we zijn er allemaal aan ten prooi. Zo'n verhaal over de verdrijving van een onreine geest, moet ons dat overtuigen van de goddelijke zending van Jezus? Binnen de kaders van ons wereldbeeld zal een exorcisme voor velen van ons eerder het tegengestelde suggereren. Maar we mogen daarom niet tot wanhoop en cynisme vervallen.

Juist de wetenschap hoe afgrondelijk diep woorden kunnen misleiden, en de wetenschap dat woorden per definitie tekortschieten om te zeggen wat ons wezenlijk beweegt en betekenis en zin schenkt, geeft ons in om dit getuigenis van Gods woord te koesteren: het verslag van mensen die hebben verlangd Gods waarheid te ervaren, en hebben meegemaakt dat hun verlangen in Christus werd vervuld. Dit getuigenis herinnert ons aan ons eigen verlangen en stille wens het op enig moment vervuld te zien, zodat we echt ervaren en echt begrijpen wat Gods wil en weg met ons is.

Er is veel mee gemoeid: we staan in een overlevering waarin vrede, rechtvaardigheid en liefde centraal staan, die spreekt van oprechtheid en waarachtigheid, toewijding en trouw. Dat zijn maar woorden die voor ieder die het wil goedschiks of kwaadschiks kunnen worden toegepast, al naar believen. Maar voor ons verwijzen die woorden naar dingen, naar werkelijkheden die ons leven betekenis en zin geven, die ons leiden in de keuzes waarvoor wij worden gesteld. Aan Mozes beloofde God aan elke tijd zijn profeet te geven. Maar als wij het verhaal van Jezus van Nazareth blijven koesteren, het verhaal van de mens in wie woord en ding en God samenvielen, van wie het evangelie getuigt dat hij niet slechts sprak over de weg, de waarheid en het leven, maar die dingen *was*, dan hebben wij geen andere profeet nodig dan onszelf, om zelf ons doen en spreken te kunnen toetsen aan het criterium van de liefde voor de goede God boven alles, en onze naaste zoveel als onszelf. Wanneer wij blijven in die liefde, zal geen woord ons meer kunnen begoochelen en geen valsheid ons misleiden.

Amen.

Johannes Magliano-Tromp